

III—IV siniflərdə tarix

İzahat vərəqəsi

1-ci rəy

İbtidai məktəbdə tarix tədrisinin vəzifəsi, SSRİ tarixinin qonqret tarixi materialı əsasında, ölkəmizin qəhrəman keçmişini və diqqətə şajın hal-hazırını uşaqlar qarşısında acaq göstərməkdir. Uşaqlar SSRİ tarixi qursundan, SSRİ xalqlarının öz cox əsrli tarixi myddətində, istismar zylmynə qarşı, milli təzqiqə qarşı, xarici interventlərə qarşı, dəfələrlə mybarizəyə qalxdıqlarını öyrənməlidirlər. Tarix qursu uşaqlara Böyük Oqtjabr Sosialist Revolyusiyasının yumun dynja tarixi əhəmiyyətini anlatmalıdyr. Uşaqlar SSRİ xalqlarının şanlı keçmişini, onların xarici interventlərə qarşı qəhrəman mybarizələrini, proletariatin carizmə və kapitalizmə qarşı inadlı mybarizəsini öyrənirən, ibtidai məktəb myəllimləri uşaqlara köhnə car Rusiyası xalqlarını Oqtjabr Sosialist Revolyusiyası qalibijətinə gətirib çıxaran Leninin-Stalinin böyük rolunu anlatmalıdyrlar.

Myəllimin vəzifəsi uşaqları yalnız SSRİ tarixi biliji ilə silahlandırmaq deyil, eyni zamanda onlara qommunist dynja gəryşy aşılamaq, onların sovet potriotizmi, sosialist vətəninə dərin sədaqət ruhunda tərbiyə etmək, onlarda bytyn düşmənlərə qarşı qyzyqn, barışmaz nifrət ruhu yaratmaqdır. Bu iş, qonqret tarixi materialı marqsisçəsinə-leninçəsinə izah etməklə, onu hal-hazır ilə, bizim gicant sosialist quruluşumuz ilə əlaqələndirməklə jerinə jetirilə bilər.

İbtidai məktəbdə tarix tədrisindən edilən tələb partiya və hökumətin vətəndaş tarixi tədrisi haqqındakı direktiv göstərişlərindən irəli gəlir. Bu göstərişlər məktəbdə tarix tədrisi haqqında partiya və hökumətin qərarlarında, Stalin, Kirov və Zdanov joldaşların tarix kitabları haqqındakı məşhur qejdlərində və ən nəhəjət hökumət qomissiyası zyrisinin qərarlarında verilmişdir.

Bu direktiv göstərişləri myəllim dərindən öyrənməli və özyny tarix sahəsindəki işində onları rəhbər tutmalıdyr.

XQS və YIQ (b) P MQ 1934-cy il 16 may tarixli qərarlarında aşağıdakılar jazmışlar: «Tarix qursunu şagirdlərin məhkəm mənimsəmələri ucyn həll edici şərt, şagirdlərin hafizəsində myhyum tarixi hadisələri, tarixi şəxsijətləri, xronoloji datalark məhkəmləndirməklə barabar, tarixi hadisələrin verilməsində tarixi xronoloji ardıcılığa rəajət etməkdir. Yalnız belə bir tarix qursu, tarixi materialın şagirdlər ucyn lazımyınca əlvərişli, əjani və qonqret olmasını təmin edər və ancaq bu əsasda şagirdləri tarixi marqsisist anlaşıya gətirə bilən—tarixi hadisələrin dyzgyn təhlili və doqru ymumiləşdirilməsi mymkyndyr».

Myəllim bu direktiv göstərişləri jerinə jetirərək, dərslərdə şagirdlərə SSRİ tarixinin qonqret faqtlarını izah etməlidir.

SSRİ tarixi qursu maqsimal dərəcədə qonqret olmalıdyr. Tarixi material şagirdə əjdən obrazlar formasında göstərilməlidir. Şagirdlər bilar işlərini icra edən, öz aqasına təjcy verən, xırdaça bir təqsir ystyn-

də ölməyən hala gəlincəyədək aqaçla dəyişən, torpaqa təklim edilmiş kəndliləri və qrepostnoj kəndlilərin əməji hesabına yaşayan aqa-boylar, iri mylkədarlar məqsimal qonqretliklə öz təsəvvürlərinə gətirə bilməlidir. Şagirdlər Mosqva fəhlələrinin neçə barriqadalar dyzəldiklərini və bu barriqadalar 1905-ci ilin dekabrında mydafiə edərək, car qoşunları ilə qəhrəmancasına vuruşduqlarını bilməlidirlər. Onlar, Oqtjabr Sosialist Revoljusijasının qalibijəti və s. haqqında 1917-ci ilin 25 oqtjabrında Lenin joldaşın nitqini dinləyən II Sovetlər qurultay delegatlarının sevincini duymalıdırlar. İzahın şəkilli və əjaniliji, tarixi materialın şagirdlərə daha yaxın, canlı və obrazlı formada verilməsi, bilijin şagirdlərin şüurunda möhkəm yerləşməsi və zənginləşməsi ucun zəruri şərtidir.

İbtidai məktəbdə SSRI tarixinin obrazlı və asan verilməsinə nail olmaqdan ötrü əjani vəsait bəyjk rol oйнайr. Naqıl da, mysahibə də, dərsliklə iş də əjani vəsaitlə illustrasiya edilməlidir.

Myəllim birinci nəvbədə dərs kitabındakı illustrasiyadan, onun məzmununa dair şagirdlərin qarşısında suallar qoymaq jolu ilə, sinifdə şagirdlərlə birlikdə kitabdakı şəkillərə baxaraq və təhlil edərək, onlardan məqsimal dərəcədə effektiv istifadə etməlidir. Kitabdakı illustrasiyaya əlavə olaraq, myəllim dərslərdə tarixi şəkillərdən, tarixi qartalardan, albomlardan, diapozitivlərdən və qəzet, zurnal illustrasiyalarından qayırmış əjani vəsaitdən istifadə etməlidir. İbtidai məktəbin tarix tədrisində myəllim prof. Şestaqovun redaqtesi ilə olan SSRI tarixinin qısa qursu kitabına əsaslanır. YIQ (b) P-nın bilavasitə rəhbərliji altında hazırlanmış bu dərs kitabı şagirdlər ucun gözəl rəhbər olmaqla barabar, pedaqoqun işləri ucun da yaxşı vəsaitdir. Dərs kitabı myəllimə hər səjdən əvvəl III və IV sinif şagirdlərinə əlverişli, secilmiş faqtlar verir.

Bununla yanaşı olaraq, dərs kitabı tarixi faqt və hadisələrə marqsis-leninci qiymət verir və bununla da şagirdlərin qommunist tərbiyəsi, onların sovet patriotizmi ruhunda yetişdirilməsi ucun geniş imkan yaradır. Bunun ucun da myəllim dərslə hazırlanarkən nəinki yalnız dərs kitabındakı faqtik materialı öyrənməli, bəlkə bu material yzrə dərs kitabındakı materialı, dərindən düşünməli və oradakı ymmiləşmiş biliji uşaqların şüuruna əlverişli və aiddən formada catdırmaqla calışmalıdır. Lakin, myəllim öz işində tarix dərs kitabına, onun quruluşuna, xronologiya ardıcılığına istinad etməklə barabar, öz dərslərində yalnız dərs kitabının məzmununu təkrar etməklə kifayətlənməməlidir. Dərs kitabında tarixdən yalnız şagirdlərin öz hafizələrində möhkəmləndəçəkəri minimum verilir. Lakin şagirdlər cox vaxt dərs kitabında verilmiş materialın həcmi ilə kifayətlənmirlər. Onlar, Şamilin həjətinin neçə qurtardığını da, N. E. Baumanın hansı vəziyyətdə öldyryldiyiny də, 1917-ci ildə Leninin Rusijaya neçə gəldiyini də və bir sıra başqa. dərs kitabında olmayan təfsilatları da bilmək istəyirlər. Bunun ucun da myəllim, yalnız dərs kitabı həcmində deji, xysusən IV sinifdə, bu dərs kitabındakı materialı cox vaxt genişləndirərək şagirdlərə əlverişli və obrazlı formada izah etməlidir. Ona görə, dərslərə tamam hazır getmək ucun myəllim özy tarixi, dərs kitabında olduqundan daha geniş həcmdə, öyrənməlidir. Birinci nəvbədə myəllim ucun dərs kitabına əlavə qiymətli material, marqsisizm-leninizm qlassiklərinin əsərləridir.

Tarix dərsliji kitabından məqsimal dərəcədə istifadə etmək zəruridir, jə'ni yalnız onun təqstindən istifadə etmək deji, dərs kitabının il-

İllustrasiyalardan, tarixi qartalardan və xronoloji cədvəldən də istifadə etməlidir. Myəllim dərstdə, dərslər kitabının illustrasiyalarına baxmaq, kitabdakı tarixi qartalarda istənilən geografiq adları axtarır tapmaq, ucun və şagirdlərlə dərslər kitabındakı qartalar üzrə işləmək ucun də vaxt tapmalıdır.

Dərslər kitabından myəllimin dərstdə verdiyi tarixi materialı möhkəmləndirmək ucun də istifadə edilməlidir. Bu möhkəmləndirmə myəllimin nəqlindən sonra, ayrı-ayrı hissələrin ucadan oxunması və myəllim tərəfindən qarşıya qoyulan suallara şagirdlər tərəfindən cavablar verilməsi yolu ilə aparılır. Tarix sahəsindəki işdə myəllim təkrar məsələsinə böyük diqqət yetirməlidir. Bu iş yalnız myəllim ucot dövrlərində deşil, hər gün, sistematik aparılmalıdır. Tarixdən təkrar həm dərslər başlanğıcında, həm materialın myəllim tərəfindən izahından sonra, həm bytyn fəslin keçilməsindən sonra və həm də imtahanlar (IV sinifdə) qarşısında aparılmalıdır. Təkrar həm şagirdlərin keçilmiş materialı nəql etməsi yolu ilə, həm də onların suallara cavab vermələri vasitəsilə aparılır. Suallar elə tərtib edilməlidir ki, şagirdlərin faqtiq materialı mənimsəmələri ilə yanaşı olaraq, onların tarixi marqısıstçəsinə anlamaları da mejdana çıxarılson. Ayrı-ayrı fəsilərin keçilməsindən sonrakı təkrar dərsləri proqrammada göstərilmişdir. Myəllimin vəzifəsi bu dərsləri yeni materialın izahına həsr etməmək, təkrar saatlarına ciddi əməl etmək, təkrar dərslərinə ətraflı hazırlaşmaqdır.

İbtidai məktəbdə SSRİ tarixi kursu iki ildə keçilir. Ucunçy siniflərdə tarixin keçilməsinə 40 saat ayrılır, şagirdlər bir ilin myddətində, qursun əvvəlindən I Pjotra qədər kecməlidirlər. Tarixin tədrisinə 80 saat ayrılan IV siniflərdə, bir ildə şagirdlər I Pjotrdan başlajaraq SSRİ tarixi qursunu axıra qədər kecməlidirlər.

Bytyn bu material proqrammada dərslərə bəlynmyşdyr: hər bir dərslə tematiqa və tədris materialı verilir.

Myəllimin vəzifəsi—bu proqramma əsasında SSRİ tarixinin öyrənilməsinə elə təşkil etməkdir ki, şagirdlərimiz bizim gözəl vətənimizin qəhrəman tarixinə gözəl bilsinlər.

PROQRAMMA MATERIALYNYN SAATLAR YZRƏ NYMUNƏVI BƏLGYSY

Ucunçy sinif

Giriş—1 saat.

I. Bizim vətənimiz ən qədim zamanlarda—6 saat.

II. Kijev dövləti—8 saat.

III. Şərqi Jevropa monqol işqalçylarının hakimijjəti altında—5 saat.

IV. Rus milli dövlətinin yaradılması—2 saat.

V. Rus dövlətinin genişlənməsi—3 saat.

VI. XVII, əsrdə kəndli myharibələri və məzlum xalqların yslanları—9 saat.

Jekunu—34 saat.

İlin axırında təkrar—6 saat.

Cəmişi—40 saat.

Dördüncü sinif

VII. XVIII əsr Rusiyası—mylkədarlar və taçirlər imperiyasıdır —7, saat.

VIII. Cəf Rusiyası Jevropanın zandarmıdır—13 saat.

IX. Cəf Rusiyasında qapitalizmin artması—12 saat.

X. Rusiyada birinci burzua revolusiyası—12 saat.

XI. Rusiyada ikinci burzua revolusiyası—3 saat.

XII. Rusiyada Bəyik Oqtəbr Sosialist Revolusiyası—6 saat.

XIII. Hərbi intervensiya. Vətəndaş myharibəsi—11 saat.

XIV. Ölkənin təsərrüfatının bərpa etmək üçün dinc işə keçid—3 saat.

XV. SSRİ qalib gəlmiş sosializm ölkəsidir—8 saat.

Jekunu—75 saat.

İlin axırında təkrara —5 saat.

Cəmiyi—80 saat.

QEJD: Tədris planı yzrə kənd məktəbində tarixə, şəhər məktəblərinə nisbətən, artıq saat verilir. III sinifdə 8 saat, IV sinifdə 1 saat artıq verilmişdir.

Bu dərsləri myəllim təkrar üçün temalar yzrə bəlməlidir.

PROGRAMMA

Yəynçy sinif

1-ci dər. Giriş.

SSRİ bizim vətənimizdir. SSRİ sosializm ölkəsidir. SSRİ dınyada ən bəyik, zəngin, qydrətli və xoşbəxt ölkədir. SSRİ xalqlarının dostluğu. Əməyin yımının xeyrinə olması. Ölkəmizdə olan bəyik quruluş və onun rəhbəri—bolşeviklər partiyası.

Ölkəmizin xalqlarının keçmişdəki həyatı. Bizim ölkədə olan xalqların öz zylmkarları və düşmənləri ilə mybarizəsi.

Tarix nədən danışır. Tarixi nə üçün bilmək lazımdır.

I. BİZİM VƏTƏNİMİZ ƏN QƏDİM ZAMANLARDA

2-ci dər. Ən qədim zamanlarda insanlar neçə yaşayırdılar.

Qədim zamanlardakı insanların yaşayışının biz haradan öyrənirik. Bizim ölkəmiz ən qədim zamanlarda. Qədim ovçular. Kəçəri—maldarlar və əkincilər.

3-cü dər. Qəbilədən dövlətə keçid.

Qəbilə və təcfa. Qəbilə qajdaları (barabarlıq). Barabarsızlığın, məhsul və ələtlərə xysusi mylkijətin əmələ gəlməsi. Siniflərin və dövlətin əmələ gəlməsi.

4-cü dər. Zaqafqaziyada və Orta Asiyada ilk dövlətlər.

Yc min il bundan əvvəl Zaqafqaziyada və Orta Asiyada qəbilələrin birləşdirilməsi. Zaqafqaziya ölkəsinin təbiəti və əhalisi. Urartu dövləti. Hakimlərin hərbi jryşləri. Qullar və qul sahibləri. Qədim şəhərlər.

5-ci dərs. Sibirin və Şərqi Jevropanın qədim xalqları.

Cənub steplərdə keçərilər—maldarlar (sqiflər). Qara dənizin Şimal sahillərində qreq şəhərləri. Savmaqanın rəhbərliji altında qullar ysjanь. Asijadan gələn keçərilərin (hunların) cənub steplərə hücumu.

6-cı dərs. Slavjanlar.

Şərqi Jevropanın təbiəti. Slavjan tayfaları, onların həyatı, əmək və işajış. Qəbilə qajdaları. Qnjaz və bojarların əmələ gəlməsi. Slavjanların qonşuları. Qonşular ilə ticarət. Qonşular ilə myharibələr.

7-ci dərs. Təkrar.

II KİJEV DÖVLƏTİ

8-ci dərs. Kijev qnjazlyqının əmələ gəlməsi.

Variaqlar və onların basqınları. «Variaqlardan qreqlərə yol». Variaqlar qnjazь Rjuriq Novqorodda. Qnjaz Oleq və Kijev dövlətinin təşkil. Oleqin Cəqrada hücumu. Kijev Rusu qyvətli dövlətdir.

9-cu dərs. Qnjaz Iqor, Qnjaginja Olqa və qnjaz Svjatoslav.

Qnjaz Iqor və onun iyryşləri. Poljudje, əhali ucun aqyr məcburiyyətədir. Drevljanların Iqoru öldürməsi.

Qnjaginja Olqanın intiqamı. Olqanın Cəqrada səjahəti. Slavjanların bytpərəst dini. Olqa tərəfindən xristianlığın qəbulu. Qnjaz Svjatoslav. Qnjaz Svjatoslavyın Dunaj iyryşləri. Svjatoslavyın həlak olması.

10-cu dərs. Xristianlığın qəbul etdirilməsi.

Qnjaz Vladimir. Xristianlığın qəbul edilməsi. Yeni dinə qarşı xalq ysjanları. Xristianlığın qəbul etdirilməsi Rusiyanın inkişafında, bytpərəstliyə nisbətən, irəli atılmış bir addım idi. Slavjanlarda jazyının və daha jyksək Vizantiya qulturası elementlərinin əmələ gəlməsi. Letopis (il tarixi).

11-ci dərs. Kijev qnjazlyqında öz başına qalxan xalq ysjanları.

Qnjaz Jaroslav. Jaroslav vaxtında Kijev (şəhər və onun əhalisi: qnjaz və druzinas). Qnjaz məhkəməsi və «Russqaja Pravda». Vecə. Qnjaz və bojar malikanələri. Smerdlərin qrepostnoj edilməsinin başlanğıcı. Kəndlilərin və şəhərilərin qnjaz və bojarlara qarşı ysjanları. Məzlum şəhər əhalisinin Kijevdə 1113-cü ildə ysjanı və Vladimir Monomaxın saqyılması.

Vladimir Monomaxın vaxtında Kijev dövlətinin məhkəmlənməsi.

12-ci dərs. Novqorod torpağı.

XII əsrdə Rus qnjazları arasında mybarizə. Poloveslərin basqınları. Qəhrəmanlar haqqında xalq mahnı və naqylları (bılinalar).

Kijev dövlətinin parçalanması. «Iqorun polqu haqqında dastan» birleşməyə saqyırşdır. Novqorod torpağı və onun sərvətləri. Novqorod ticarəti. Bojar və tacirlərin idarəsi. Vecə. Novqorod qnjazları. Novqorod xalqının bojar və tacirlərə qarşı ysjanı.

13-cü dərs. Novqorodluların şvedlər və nemeslərə mybarizəsi.

Şvedlərin Novqorod torpağına hücumu. Novqorod qnjazы Aleqsandr tərəfindən şvedlərin Neva saşında darmadağın edilməsi. Nemes ritsarlarının Novqorod torpağına hücumu. Novqorod xalqы Aleqsandr Nevskinin rəhbərliji altında nemes işqalçılara qarşı mybarizədə. Buz vuruşması və nemes basqıncıları—ritsar-kəpəklərinin qovulması.

14-чы дәрс. Suzdal rus dövləti.

Volqa və Oqa arasındakı torpaqlar və onların əhalisi. Dağılmış cənubdan көчыб геләnlәр. İlk Suzdal qnjazları və onların bojar malikanələrini tabe etməsi. Mosqvanın başlanğıcı. Suzdal qnjazı Andrej Boqoljubski. Andrej Boqoljubskiə qarşı bojar sui-qəsdı. Qnjaz Vsevolod vaxtında Vladimir-Suzdal qnjazlığı. XIII əsrdə Vladimir-Suzdal qnjazlığının parçalanması.

15-çi дәrs. Təkrar.

**III. ŞƏRQI JEVROPA MONQOL İŞQALÇILARININ
HAKİMİYYƏTİ ALTINDA**

16-чы дәrs. İşqalçı monqollar və tatar-monqol zylmy.

XII əsrdə monqol maldarlar və onların xanları. Cingizxan və XIII əsrdə monqol tayfalarının birləşdirilməsi. Cingiz xanın ordusu. Cingizxanın işqalları. Qalqa cəzə yzərində deys.

Batıxan və onun Rus qnjazlıqlarını alması. Kijevin alınması. Monqol Ordası və onun mərkəzi Saraj. Tatarlara vergi. Rus xalqının tatar-monqol zylmy altında ağır həyatı.

17-çi дәrs. Mosqva və birinci Mosqva qnjazları.

Tatar işqalından sonra Mosqva qnjazlığı. Ivan Qalita və onun rus qnjazlıqlarını «toplayıcı» nəslı. Dmitri Donsqoj və rus xalqının tatarlar yzərində birinci qələbəsi (Quliqov deysy).

18-çi дәrs. Mosqva dövlətinin qərb düşmənləri—Litva və Polşa.

XIII və XIV əsrlərdə Mosqva dövlətinin təskili. Litvalıların Uqrajna, Belorusiya və rus torpaqlarını tutması. Litvanın Polşa ilə birləşməsi. Uqrajnalıların, belorusların və rusların Polşa və Litva işqalçıları hakimiyyəti altında ağır həyatı. Litva və Polşanın Mosqva dövləti yzərinə hücumu.

19-çu дәrs. Tejmurləng və Monqol Ordasının jıxılması.

Monqol dövlətinin zəiflənməsi. Tejmurləng və onun jyrısları. Tejmurləngin paxtaxtı—Səmərqənd. Tejmurləng öldykdən sonra onun dövləti.

20-çi дәrs. Təkrar.

IV. RUS MILLİ DÖVLƏTİNİN JARADILMASI

21-çi дәrs. Mosqva dövlətinin III Ivan zamanında genişlənməsi və tatar-monqol zylmının axırı.

Böyük qnjaz III Ivan. Mystəqill rus qnjazlıqlarının Mosqvaya qatılması. Novqorodun Mosqvaya qatılması. Vahid rus milli dövlətinin jaradılması. Tatar-monqol zylmının axırı. III Ivanın Litva və Polşa ilə mhyaribəsi. III Ivan «Yumum rus həkmdarı»-dır. Mosqvada inşaat.

22-çi дәrs. XV əsrdə Mosqva dövlətində kəndlilərə neçə zylm edirdilər.

Mosqva dövlətinin torpaq sahibləri (qnjazlar, bojarlar, monastırlar, qulluq etmiş adamlar, mylkədarlar). Bojar malikanələri. Bijar və təcıy-

Kəndlilərin cəhddə getmələri və onun şərtləri. Kəndlilərin cəhddə getmələrinin məhdud edilməsi—kəndlilərin torpağa təhkim edilməsi.

V. RUS DÖVLƏTİNİN GENİŞLƏNMƏSİ

23-cü dərs. IV İvan və Volqa boju tatarları ilə dərmanlaşdırılması.

IV İvanın uşaqlıq və bojarların öz başına hakimiyyəti.

IV İvanın mülkiyyətçi cəsarəti.

IV İvanın işqalçılıq siyasəti. Privolziyenin alınması. Qazan xanlığının təbii edilməsi. Həştərxanın alınması. Mosqva dövlətinin çox millətli dövlət olması.

24-cü dərs. Bojarlara divan tutulması və IV İvanın müharibələri.

Bojarların xəyanəti. IV İvanın bojarlarla mübarizəsi və opricnina təşkili. Opricniqlər tərəfindən kəndlilərin sojullması. «Jurjev gyny»-nin ləqvi. Kəndlilərin cənub ucaqlara qacmaları.

25-ci dərs. Pribaltika torpaqları üzrə müharibə.

Sibir cəhddə alınması. İngiltərə ilə ticarətin başlanılması. Jermaniyanın cəhddə və qazaqların Qərbi Sibiri işğalı. Sibir cəhddə alınması və onun Mosqvağa təbii edilməsi.

VI. XVII ƏSRDƏ KƏNDLİ MÜHARİBƏLƏRİ VƏ MƏZLUM XALQLARIN ÜSJANLARI.

26-cı dərs. Polşa pəhləvanlarının rus dövlətini əsarət altına almaq yolundakı birinci təşəbbüsü.

Boris Qlodunov. Qlodunov zamanında açılış və kəndli ixtisasları. Polşa pəhləvanlarının Rusiyanı əsarət altına almaq yolundakı birinci təşəbbüsü. Polşanın adamı I Jalaucyq Dmitri və onun Mosqvağa işğalı.

Polşalılar Mosqvada. Xalq üsjanları və polşalılara qarşı bojarların sui-qəsdli. Jalaucyq Dmitrinin öldürülməsi və Şyjskinin cəhddə.

27-ci dərs. Rus dövlətində birinci kəndli müharibəsi.

Kəndlilərin üsyanı. Kəndli rəhbəri İvan Bolotniqov. Bolotniqovun ordusu. Mosqvanın mühasirəyə alınması. Bolotniqovun məqbuliyyəti. Üsyanın yatırılması və üsjançılara ağır cəza verilməsi. Hərəkətin zəifliyinə və Bolotniqovun məqbul olmasına səbəblər. Kəndlilərin axtarılması haqqında Şyjskinin fərmanları.

28-ci dərs. Polşa işqalçıları ilə mübarizə.

Polşa pəhləvanlarının Rusiyanı əsarət altına almaq yolundakı ikinci təşəbbüsü. II Jalaucyq Dmitri, Tusino lageri. Şyjskinin taxtdan salınması. Polşa pəhləvanlarının Mosqvadakı zorba-zorluğu. Polşa təzviçilərinə qarşı mosqvalıların üsyanları. Xalq ordusu və onun rəhbərləri—Minin və Pozarski. Xalq ordusunun Mosqvağa doğru hərəkəti. Polşa işqalçıları Mosqvadan qovulması.

Mixail Romanovun seçilməsi və kəndli hərəkətinin darmadağın edilməsi.

29-cu dərs. XVII əsrdə şəhərlilərin və məzlum xalqların ysjanları.

Aleqsej Mixailovicin carlıq vaxtında xalqın vəziyyətinin pisləşməsi. 1648-ci ildə duz buntu. 1649-cu il Zemski Soboru və kəndlilərin tamamilə torpağa təhkim edilməsi. Sənətkarların azad surətdə, bir jerdən digər jərə gətmələrinin qadağan edilməsi. 50-ci və 60-cu illərin şəhər ysjanları. Başqırd ysjanı.

30-cu dərs. Uqrajnanın Polşa aqalığına qarşı mübarizəsi və onun Rusijaya qatılması.

Polşa pənlərinin hakimiyyəti altında Uqrajna kəndlilərinin məzlum vəziyyəti. Qazaqlar. Zaporozşqaja sec. Polşa dövlətinə qarşı kəndlilərin və qazaqların mübarizəsi. Boqdan Xmelnitski və 1648-ci il ysjanı. Xmelnitskinin Polşa ilə danışıqları. Dnepr saşının sol qırağındakı Uqrajna torpaqlarının Rusijaya qatılması. Uqrajna kəndlilərinin Polşa pənlərindən azad edilməsi.

31-ci dərs. Razinin boşarlar və mylkədarlarla mübarizəsi.

Donda evdar və lyt qazaqlar. Don qazağı Stepan Razin və rus vojevodalarına və mylkədarlarına qarşı ysjana başlaması. Razinin Volqa tərəfə jyryşləri. Volqa boju məzlum xalqlarının, mylkədarlara qarşı mübarizədə rus kəndliləri ilə birləşməsi. Volqa şəhərlərinin tutulması. Razinin məqlub olması. Ysjancıların cəzalandırılması. Ysjanın məqlub olmasının səbəbləri.

32-ci dərs. Şərqi Sibir xalqlarının tabe edilməsi.

Rus dəstələrinin Sibirə hərəkəti. Deznev və Xabarovun jyryşləri. Sibirə rus qalaları. Car Vojevodalar və jasaq toplanışı. Sibirə rus alverçiləri və keşişləri. Sibirin məzlum xalqları. Sibir xalqlarının ysjanları.

33-cü dərs. XVII əsrin axırında Rusijada təsərrüfat və dövləti idarə işi.

XVII əsrdə Mosqva dövlətinin iri mylkədar təsərrüfatı. Kəndlilərin istismar edilməsinin qıvvətlənməsi. XVII əsrdə Rusijada zavodlar və fabriqalar. Daxili və xarici ticarətin artması.

Car və boşarlar duması. Priqazlar, djaqlar, podjacılar. Vojevodalar idarəsi. Mosqva idarəsində rüşvətxorluq. Mosqva qoşunu.

34-cü dərs. XVII əsrdə Rusijada qultura.

XVII əsrdə Mosqva dövlətində maarif. Dəb və adətlər. Rusiyanın təsərrüfat və qultura gerilişi.

35—40-cu dərslər. Təkrar.

Xronologiya cədvəli.

İllər   Hadisələr

911—Oleqin qreqlərlə myqaviləsi.

988—Rusijada xristianlığın qəbul etdirilməsi.

1147—Tarixdə Mosqvanın birinci dəfə adının çəkilməsi.

1240—Rus qnjazlıqlarının Batı tərəfindən alınması.

1242—Aleqsandr Nevskinin nemes rıtsarları üzərində qələbəsi («Buz vuruşması»).

- 1328—İvan Qalitanın qnjazlıqının başlanğıcı.
 1380—Qulıqov döyüşü.
 1462—III İvanın qnjazlıqının başlanğıcı.
 1480—III İvan zamanında Rus dövlətinin tatar-moңqol zylmyndən azad olması.
 1547—IV İvanın car titulu qəbul etməsi.
 1581—Jermaqın Qərbi Sibirə yürüşü.
 1606—1607—Bolotniqovun rəhbərliyi ilə kəndlilərin və qazaqların ysjanı.
 1612—Poljaqların Mosqvadan qovulması.
 1648—Uqrajnada Boqdan Xmelnitskinin rəhbərliyi ilə qazaqların və kəndlilərin Polşa zylmynə qarşı ysjanı.
 1649—Kəndlilərin qəti olaraq qrepostnoj edilməsi.
 1654—Uqrajnanın Rusijaya qatılması.
 1670—1671—Razinin rəhbərliyi ilə kəndli ysjanı.

DÖRDÜNCÜ SINIF.

VII. XVIII ƏSR RUSİYAS—MYLKƏDARLAR VƏ TAÇIRLƏR IMPERİYASDƏR. MYHARİBƏLƏR VƏ XALQ YSJANLAR

1-ci dərs. I Pjotrın carlıq a başlaması.

I Pjotrın carlıq a başlaması. Tyrklərlə myharibə. Xariçə səyahət, streleslərin reaksiya ysjanı və onun jatyrlması. Şvesiya ilə myharibənin başlanması və Narva altında məqlubijət. Ordu reforması. Narva ağızının alınması. Peterburqun əsasının qojulması və inşaati. Xalq ysjanları. Bulavinin başçılığı ilə Donda ysjan. Ysjanın məqlubijət səbəbləri.

2-ci dərs. I Pjotrın şvedlərlə və Şərq ölkələrlə myharibələri.

Şvedlərin Uqrajnaya hücumu. Poltava altında şvedlərin darmadağın edilməsi. Prut hərbi yürüşü. Baltıq dənizi qırxaxarının alınması. Şvedlərlə sylh. I Pjotrın imperator titulu qəbul etməsi.

I Pjotrın Qaspi dənizi sahili boju uqruna mybarizəsi.

3-cü dərs. I Pjotrın reformaları.

Dövləti idarə etmək fşindəki reformalar: senat, qollegijalar təşkili, qubernijalara bəlmə.

Təsərryfataki reformalar: Çan vergisinin kəcirilməsi, manufaqtura təşkili.

Maarifdəki reformalar: dvorjan gənclərinin xariçə gəndərlməsi, məktəblər təşkili, qəzetlər nəşri, jeni qalendara kəcmə. Jeni jasağıs.

Mylkədarlar və taçirlər dövlətinin xalq hesabına quvvətlənməsi.

4-cü dərs. XVIII əsrdəki dvorjanlar imperiyası.

I Pjotr öldykdən sonra dvorjanların aqalığı. II Jeqaterina zamanında dvorjanların huquqlarının genişləndirilməsi. II Jeqaterina zamanında dvorjanların həjati. Qrepostnoj kəndlilərin aqır vəziyyəti. Birinci rus alimi Lomonosov.

5-ci dərs. Puqacovun rəhbərliyi ilə olan kəndli myharibəsi.

Jaiq cəyində qazaqların ysjanı. Don qazağı Jemeljan Puqacov ysjanın rəhbəridir. Orenburqun myhasirə edilməsi. Ural fəhlələri və onların

başсыларь Хлоруша вѣ Beloborodov. Məzlum xalqların ysjana qoşulması. Başqırdlar və onların rəhbəri Salavat Julajev. Volqada kəndli myharibəsi. Qazanın alınması. Puqacovun çənuba cəkilməsi və Saritsin altında məqlub olması. Puqacovun tutulub ələ verilməsi və e'dam edilməsi. Uşjancıların çəzalanması. Məqlubijjətin səbəbləri.

6-çü dər. II Je q a t e r i n a n ı n j e n i t o r p a q l a r t u t m a s ы v ę x a l q l a r ы q u l e t m ę s i .

Qrımın alınması və Tyrkiyə ilə myharibə. Bəyik rus sərkərdəsi Suvorov. Uqrajnanın təb edilməsi və Uqrajna kəndlilərinin tamam təhkim olunması.

Polşanın bəlyşdyrylməsi. Qazaxystanda işqallar. Sarım Datovun rəhbərliji altında qazax xalqının qəhrəmança usjanı və onun jətyrilməsi.

7-çi dər. Təkrar.

VIII. CAR RUSIJAS—JEVROPANYN ZANDARMYDYR

8-çi dər. Fransada burzua revoljusiası.

1789 il revoljusiasının başlanması (Bastiljanın alınması). Ölkədə revoljusun hərəkət və burzua revoljusiasının qələbəsi. Avstriya və Rusiyanın intervensiası. Respubliqanın ələ və qralın e'damı. Jaqobincilər və onların rəhbərləri olan Robespier və Marat. Interventlərin darmadaqın edilməsi. Jaqobin terroru. Burzuaizianın qələbəsi. Burzua Fransasının rəhbəri Napoleon Bonapart, Fransa revoljusiasının əhmijjəti.

9-çu dər. II Je q a t e r i n a v ę I P a v e l i n b u r z u a r e v o l j u s i j a s ы i l ę m y b a r i z ę s i .

II Jeqaterinanın revoljusia tərəfdarlarını təqib etməsi. Radişev və onun qrepostnojlıq hyququna və mytləqijjətə qarşı mybarizəsi. «Peterburqdan Mosqvaja səjahət». Radişevin syrgyn edilməsi. Fransız emigrantlar Rusijada. II Jeqaterinanın Fransa ilə myharibə edən dövlətlərə jərdəmy. I Pavelin Fransa revoljusiasının Rusijada təsiri ilə mybarizəsi. I Pavelin Fransa ilə myharibəsi və Suvarovun xariçi ölkələrə jyryşy. Napoleon ilə sylh.

10-çu dər. Gyrçystanın Rusijaja qatylması. Finlandiyanın və Bessarabianın alınması.

XVIII əsrin axyrynda və XIX əsrin əvvəlində Gyrçystanın vəzijjəti. Gyrçystanın Rusijaja qatylması və İran şahlarının Gyrçystana olan daqıdyş başqylarının kəsilməsi.

Gyrçystanda rus həkranlyq. Fransa ilə myharibə. Napoleon ilə aparılan sylhyn şərtləri. Finlandiya və Bessarabianın alınması.

11-çi dər. 1812 il myharibəsi.

Rus mylkədar və taçirlərinin Fransa ilə ittifaqa qarşı narazylıq və Rusiyanın Ingiltərə ilə ticarətinin bərpa edilməsi. Fransa ordusunun Rusijaja hyçumu. Rus ordusunun geri cəkilməsi. Bəyik rus sərkərdəsi Qutuzov. Borodino vuruşması. Fransızların Mosqvaja girməsi. Mosqvanın jəndərylması. Fransa ordusunun qacması. Partizan myharibəsi. Napoleonun Rusijadan qovulması. Xariçdə myharibənin davam etməsi. Napoleonun basylması. «Myqəddəs ittifaq» və onun revoljusia ilə mybarizəsi.

12-ci dərs. Dvorjan revolyusionerlərinin gizlin cəmiyyətləri.

Hərbi məskənlər. Jevropa qajdaların qabaqçı dvorjanlara təsiri. Dvorjan revolyusionerlərin gizlin cəmiyyətləri və onların planları.

13-cü dərs. Deqabristlərin ysjanı.

Peterburqda 14 dekabr 1825-ci il ysjanı. Cəsarət qoşunları tərəfindən ysjancıların gylləbaran edilməsi. Cerniqov polqunda ysjan. Deqabristlərin myhakimə edilməsi və onlar haqqında hökm. Deqabristlərin əhəmiyyəti.

14-cü dərs. Təkrar.

15-ci dərs. Zəndarmilər və cinovniqlər cəsarətində.

Cəsarət Nıqolaj. Polisijanın zəndarmiləri və gizlin agentləri. Dvorjan-cinovniqlər əli ilə idarə etmək; rısvətخورluq və xəzinə pulu oqurluq. Ölkədə cubuq intizam. I Nıqolajın cəsarətində kəndlilərin vəziyyəti və kəndli ysjanları. XIX əsrin I yarısının böyük jəzəcləri, onların talei (Puşkin, Qoqol, Lermontov, Belinski, Şevcenqo).

16-cı dərs. Qafqazın alınması.

Ermənistanın alınması. Daqlıların istiqlaliyyət uğrunda mybarizəsi. Daqlıların Şamilin rəhbərliyi altında birləşməsi. Daqlılar dövlətinin dıyalməsi və daqlıların rus qoşunları ilə mybarizəsi. Rusiyanın Qafqazı tamamilə alması.

17-ci dərs. Jevropada 1848-ci il revolyusiyası.

XIX əsrin ortalarında Jevropada sənəcin inkişafı. Proletariatın əmələ gəlməsi və proletariatin kapitalistlərlə mybarizələrinin başlanması. 1848-ci il ijunda Pariz fəhlələrinin qəhrəmanca ysjanı, onun basılması. Başqa ölkələrdə revolyusija. Venqrija revolyusiyasının I Nıqolaj tərəfindən jətgəlməsi.

18-ci dərs. Marqs və Engels.

Proletariatın dahi myəllimləri—Marqs və Engels. Onların həyatı və revolyusion mybarizələri. «Qommunist manifesti». Marqs və Engelsin təlimi.

19-cu dərs. Cəsarət Rusiyası qrepostnojlıq hüququnun ləqvedilməsi qarşısında.

XIX əsrin ortalarına qədər Rusijada sənəcin jəvaf inkişaf etməsi. Qrepostnojlıq hüququnun Rusiyanın geriliyinə səbəb olması. Qırım myharibəsinin səbəbləri. İngiltərə və Fransanın mydaxiləsi. Qrepostnojlıq Rusiyanın geriliyi. Myharibənin gedisi. Sevastopolun qəhrəmancasına mydafiəsi. Rusiyanın basılması. Sylh şərtləri. Rusiyanın basılmasının səbəbləri. Myharibədən sonra kəndli ixtisasları. Gertsen və onun qrepostnojlıq hüququna və cəsarət əzbəynəliyinə qarşı protesti.

20-ci dərs. Təkrar.

IX. CƏSARƏT RUSİYASINDA QAPITALİZMİN ARTMASI

21-ci dərs. Rusijada qrepostnojlıq hüququnun aradan gətirilməsi.

Kəndlilərin qrepostnoj asılılıqdan azad edilmələri haqqında 19 fevral 1861-ci il manifesti. «Azadlıq» şərtləri. Qrım, Uqrajnada və Qafqazda.

qazda kəndli reforması. 1861-ci il reforması ilə əlaqədar olaraq kəndli ixtisəslər.

Cernıxsevski, onun kəndli reformasına münasibəti. «Aqaların kəndlilərinə» qarşı. Neqrasov, qrepostnoqluq hüququnun aradan gətyrilməsindən sonra, kəndlilərin həyatı haqqında.

22-ci dərs. I d a r ə i ş i n d ə k i dəyişikliklər.

Kənd və volostların idarə edilməsi. Zemstvolar. Hərbi qulluq qaydasının dəyişməsi. Qapitalizmin inkişafı.

23-cü dərs. P o l ş a q l a r ы n i s t i q l a l i j j ə t u q r u n d a m y b a r i z ə s i .

Polşa dvorjanlarının rus carı hakimiyyətinə qarşı mübarizəsi. Polşada partizan müharibəsi. Belorusijada Qastus Qalinovskinin rəhbərliyi altında kəndli üsyanı. Polşa üsyanının yatırılması. Polşa və Litvada qrepostnoj usulunun aradan gətyrilməsinin gyzəstli şərtləri.

24-cü dərs. II A l e q s a n d r ы n m y h a r i b ə l ə r i .

Orta Asianın alınması. Yerli əhalinin rus qoşunlarına qarşı inadlı mübarizəsi. Rus cinovniqlərinin və taçirlərinin Orta Asijada aqalığı. Car Rusijası hakimiyyəti altında Orta Asiya xalqlarının vəziyyəti. Türkiyə ilə 1877—1878-ci il müharibəsi.

25-ci dərs. I n t e r n a s i o n a l .

I Internasionalın tə'sisi və onun məqsədləri. Müxtəlif ölkələrin fəhlə hərəkatlarının birləşməsi. Marqs və Engelsin fəhlə sinfinin xainləri ilə mübarizəsi.

26-cı dərs. P a r i z q o m m u n a s ы .

Fransanın Prusija ilə müharibəsi. «Milli xəjanət» hökuməti. Parizdə xalq üsyanı. Fəhlə hökuməti—Pariz qommunası. Qommunanın fəalliyəti. Parizin mühasirə edilməsi. Qommunarların qəhrəman mübarizəsi. Qommunanın basılması. Burzuazianın divanı. Qommunanın basılmasının səbəbləri. Qommunanın əhəmiyyəti.

27-ci dərs. T ə k r a r .

28-ci dərs. R u s i j a d a q a p i t a l i z m .

1861-ci il reformasından sonra kəndlilərin vəziyyəti. Kəndlilərin təbəqələşməsi (joxsullar, ortabablar, qolcomaqılar).

XIX əsrin ikinci yarısında Rusijada sənaye inkişafı. Fəhlə sinfinin artması. Qapitalist fabriqasında fəhlələrin ağır əmək və həyat şəraiti.

29-cu dərs. X a l q c ы л a r .

Xalqların fəalliyəti. Onların revoljusion hərəkatda kəndlilərin və fəhlə sinfinin rolunu dyzgyn anlamamaları. Xalqların revoljusion dərəcələri və «xalq icinə» getmələri. «Narodnaja volja» («Xalq azadlığı») gizli cəmiyyəti, terrora keçmək və II Aleqsandryn qətli. Xalqların fəalliyətinin səhviyyəti və zərərli olması. III Aleqsandryn çarına sui-qəsd və bu barədə Leninin sözü.

XIX əsrin II yarısının jazyqları, rəssamlar və qompozitorlar.

30-cu dərs. 70—90-cı illərin fəhlə hərəkatı.

İlk tə'tillər. İlk fəhlə ittifaqları, onların vəzifələri və fəalliyəti. Morozov tə'tili və onun rəhbəri Moisejenqo. Morozov tə'tilinin əhəmiyyəti. Rusijada marqsizmin ilk propaqandisti Plexanov. «Osvobozdeniya truda» («Əmək azadlığı») qrupması. Fəhlə dərəcələrində Marqsın və

Engelsin əsərlərinin öyrənilməsi. İlk fəhlə dərnəklərinin fəhlə hərəkatından uzaq olması.

31-ci dərs. Fəhlə sinfinin rəhbərləri Lenin və Stalin.

Leninin uşaqlıq və gənçlik illəri. Leninin Peterburqa gəlməsi və onun fəhlə dərnəklərində işi. «Fəhlə sinfini azad etmək uğrunda mybarizə ittifaqı» təşkilatı. Leninin xalqla mybarizəsi. Leninin fəhlə sinfi ilə əlaqəsi. Leninin həbsi və ilk dəfə syrgyn edilməsi. RSDFP I qurultayı. Leninin xaricə getməsi. «İsqra» qəzeti və onun əhəmiyyəti.

Zaqafqazija fəhlələrinin revoljusion hərəkatı. Stalinin uşaqlıq və gənçlik illəri. Stalinin revoljusion işinin başlanması.

32-ci dərs. Təkrar.

X. RUSIJADA BİRİNCİ BURZUA REVOLJUSİYASİ.

33-cü dərs. Revoljusiya qabaq.

XX əsrin başlanğıcında fəhlələrin revoljusion mybarizələrinin qyvətlənməsi. Peterburqda, Obuxov zavodunda 1 Maj tətili. «Obuxov mydafiəsi». Rostov tətili, onun rəhbərliyi və tələbləri. Batumi tətili və Stalinin rolu. XX əsrin birinci illərində kəndli hərəkatı.

34-cü dərs. Rusija sosial-demokrat fəhlə partiyasının yaradılması.

RSDFP-nın 2-ci qurultayı. Partiya proqrammasının qəbul edilməsi. Partiya nizamnaməsinin myzakirəsi. Bolşeviklər və mənşeviklər.

1903-cü ilin ymumi tətili.

Stalin syrgyndə, onun 1904-cü ildə Zaqafqazijaya qayıtması.

35-ci dərs. Revoljusiya başlandı.

Rusijanın Japoniya ilə myharibəsi. Car Rusijasının basılması və bixabircə sülh.

Peterburqda ymumi tətil və fəhlələrin tələbləri. Kəsis Japon və «Fəhlə cəmiyyəti». Fəhlələrin ərizələri və carın yanına gətmələri. «Qanlı bazar gyny». Peterburqda birinci barriqadalar. Bolşeviklər və 9 janvar. 9 janvar dərsləri.

36-cı dərs. 1905-ci ilin janynda və janynda fəhlə və kəndli hərəkatı.

Əlkədə 9 janvar sədaları. İvanovo-Voznesenski tətili və ilk fəhlə deputatlar soveti. 1905-ci ilin janynda kəndli hərəkatının geniş sahə tutması. RSDFP III qurultayı və Leninin təklifləri. III qurultay qarşısında və ondan sonra Stalinin Zaqafqazijada işi.

37-ci dərs. Silahlı ysjan hazırlıq.

«Potjomkin» zirehli gəmisində ysjan. Əlkədə tətil hərəkatının artması və Oqtjabr ymumi tətili. Fəhlə deputatlar sovetləri. Fabriqa və zavodlarda dəjys dəstələri. Orduda həjəcan.

17 Oqtjabrda car manifesti. Mosqva Fəhlələrinin başcəsi bolşevik Baumanın öldürülməsi və basdırılması. 1905-ci ilin deqabrında, bolşeviklərin Finlandija qonferensijasında Leninin və Stalinin birinci görüşləri.

38-ci dərs. Silahlı ysjan.

Mosqva fəhlələrinin 1905-ci ilin deqabrında silahlı ysjanı. Barriqadalarda vuruşma. Başqa şəhərlərin fəhlə dəstələrinin və kəndlilərin jarı

dəmə. Presnjada fəhlələrin 10 gynlyk qəhrəman mybarizəsi. Ysjanın darmadaqın edilməsi və ysjançylara divan tutulması. 1905-ci ilin deqabrında Lenin Peterburqda. Mənşeviqlərin xəjanəti və Peterburqda, ysjanın myvəffəqijətsizliyi. Moşqva ysjanının dərsləri.

39-cu dər. T ə k r a r.

40-cy dər. Rusiyanın məzlum xalqlarının si-
lahlı ysjanları.

Kəndlilərin mylkədarlarla mybarizəsi. 1905-ci ilin rəyzynda Rusi-
janın məzlum xalqlarının Gyrystanda, Uqrainada, Finlandijada si-
lahlı ysjanları. 1905-ci il revoljusiasının bejnəlxalq əhəmiyyəti.

41-ci dər. Revoljusianın basılması.

1906-cy ildə, fəhlə, kəndli, soldat və matrosların revoljusion cəhş-
lərinin davamı. Matrosların Qronştadt və Sveaborgda ysjanı. Car
ministri Stolypin və revoljusianın jətyrilməsi. Dəvlət dumlaları. Du-
mada sosial-dəmoqratların fəalijjəti. Dumanın qovulması. Secki haq-
qynda jəni qanun. Stolypinin torpaq haqqynda qanunu.

1905-ci il revoljusiasının məqlub olmasına səbəblər.

42-ci dər. Jəni revoljusion jyksəliş.

Rəqsija illərində bolşeviqlərin işləri. Leninin xariçə gətməsi. 1908—
9-cu illərdə Stalin joldaşın syrgyn edilməsi. Stalin joldaşın syrgyndən
qacması və onun Rusijada podpol işi.

Revoljusiadan sonra ölkənin təsərryfəti. Rusijada xariçi qapital. Qa-
pitalistlərin ittifaqı.

Ləna mādənlərində fəhlələrin tətili; fəhlələrin Lənada gyllənmə-
si. Jəni revoljusion jyksəliş.

43-cy dər. Praqa qonferensijası.

Praqa qonferensijası və vahid Lenin bolşeviqlər partijasının jara-
dılması. Bolşeviqlərin rəhbərliyi altında bytyn fəhlə təşkilatlarının
məhkəmləndirilməsi.

Bolşeviq qəzeti «Pravda», onun rəhbərləri və əməkdaşları. Jaxşy re-
voljusioner bolşeviqlər və onların işləri, 1914-cy ildə revoljusion hərəka-
tın jyksəlişi.

44-cy dər. T ə k r a r.

XI. RUSIJADA İKİNCİ BURZUAZİJA REVOLJUSİASİ

45-ci dər. D y n j a i m p e r i a l i s t m y h a r i b ə s i.

Dynjanın qapitalist dəvlətləri arasında bəlyşdyrylməsi və myha-
ribə ərafəsində onlar arasında rəqabət. Car Rusijasının geriliyi və onun
əcnəbi qapitalistlərdən asılılyq. Burzuazija myharibənin məqsədini xal-
qa nəçə anladır. Myharibənin gedişi. Rus ordusu və car generalla-
rı. Car Rusijasının myharibədə basılması. Rusijada təsərryfət daq-
nyqlıq. Myharibə illərində fəhlə və kəndlilərin vəziyyəti.

46-cy dər. M y h a r i b ə i l l ə r i n d ə r e v o l j u s i o n
h ə r ə k a t.

Myharibə illərində bolşeviqlərin işi və onların təqib edilməsi. My-
haribə illərində kytləvi tətillər və bolşeviq şyarları. Myharibə illərində
kəndli hərəkatı. Orduda revoljusion hərəkat, cəbhədə soldatların qar-
daşlaşması.

Myharibə illərində məzlum xalqlar arasında revoljusion hərəkət, 1916-cı ildə Orta Asijada vsjan.

47-ci dərs. 1917-ci ilin fevralında carizmin devrilməsi.

Car və burzuazianın yaxınlaşan revoljusija ilə mybarizə etmək təşəbbüsləri. Petroqradda vsjan. Soldatların xalq tərəfinə keçməsi. Rusijada car hakimiyyətinin devrilməsi. Soldat və fəhlə deputatları sovetlərinin təşkili. Fəhlə və kəndli ittifaqı. Myvəqqəti burzuazija hökuməti. İki hakimiyyət. Myvəqqəti hökumətin siyasəti. Mənşevilər və eserlərin satqınlıq rolu.

Bolşevilər tərəfindən myvəqqəti hökumətin və mənşeviq və eserlərin satqınlıqlarının ifşa edilməsi.

XII. RUSIJADA BƏYK OQTJABR SOSIALIST REVOLJUSIJASƏ

48-ci dərs. Bolşevilər socialist revoljusijasə n b h a z ı r l a j ı r l a r.

Leninin Rusijaya gəlməsi. Bolşevilərin aprel qonferensijasə. Lenin və Stalin qonferensijanın rəhbərləridirlər. Qonferensijanın qərarları. Fəhlə və soldat nymajisləri və onların şyarlary. Myvəqqəti hökumətin kəhnə siyasəti davam etdirməsi. Fəhlə və soldat deputatları sovetinin I Umum İttifaq qurultay. Mənşeviq-eser əksəriyyəti tərəfindən myvəqqəti hökumətin mydafiəsi. Cəbhədə myvəffəqijətsiz hycun. Kytələrlər arasında bolşeviq təsirinin coxalması. Ölkədə daqınlıqlıq. Myvəqqəti hökumətə qarşı mybarizə və Qırmız qvardijanın təşkili.

49-cu dərs. İjul nymajışı və general Qornilov un qıjıamı.

3 İjul nymajışı və onun gylləyə basılması. Bolşevilərə qarşı terror. Lenin podpolda. Bolşevilər partijasının artması. VI partiya qurultay və onun rəhbəri Stalin. General Qornilovun qıjıamı. Fəhlə və kəndlilər tərəfindən qıjıamın jətzədyrilməsi. Petroqrada və Mosqvanın bolşeviq sovetləri.

50-ci dərs. Socialist revoljusijasə qaləb gəldi.

1917-ci il oqtjabrda ölkədə vəziyyət. Vsjanın planı və vaqıt. Xain Qamenev, Zinovjev və Trotski tərəfindən vsjan planının ələ verilməsi. Stalinin rəhbərliyi altında vsjanın dəyşkən mərkəzinin jaradılması. Vsjanın gedişi. Qıy sarajının alınması və myvəqqəti hökumətin həbs edilməsi.

51-ci dərs. Bolşevilər partijasə Sovet dövlətini təşkil edir.

II Sovetlər qurultayının acılyş və Leninin birinci cıxış. Sovet hökumətinin birinci deqreti (syh haqqında, torpaq haqqında, sovet hökumətinin təşkili haqqında, işçi qontrolu haqqında). Sovet hökumətinin təşkili. Mosqvada proletar revoljusijasə.

52-ci dərs. Bytyn ölkədə proletar revoljusijasə n b q a l i b i j j ə t i.

Ölkədə proletar revoljusijasə, Sibir, Orta Asija, Belorusija, Povolzje və Dneprin sol qırağındakı Uqrajna xalqlarının burzuazija və mylkədarlar zylmyndan azad edilməsi. Sovet socialist revoljusijasə n b q a l i b i j j ə t i n ə səbəblər.

Sovet hökumətinin düşmənləri, onların sovet hakimiyyətini ləğv etmək cəhdləri, Sovet hökumətinin qontrrevoljusion sui-qəsdlərə qarşı mübarizəsi. Qontrrevoljusiya ilə mübarizə üçün Ümum Rusiya fəvqəladə qomissiyasının yaradılması və onun rəhbəri Dzerzinski joldaş.

53-cü dərs. Təkrar.

XIII. HƏRBI INTERVENSIYA. VƏTƏNDAŞ MÜHARİBƏSİ

54-cü dərs. Sovetlərin sylh ugrundə mübarizəsi.

Xalq Qomissarlar Sovetinin bytyn myharibə edən dövlətlərə, sylh bağlamaq təkliflə, müraçət etməsi. Germaniya ilə aparılan danışıqlar. Sovet ölkəsi üçün sylhyn myhym olmas. Sylh danışıqlarının xain Trotski və Buxarinin tərəfindən pozulması. Nemes hücumu və Sovet ölkəsi torpaqlarının tutulması. Brest sylhy və onun aqır şərtləri.

Qызыл Ordu təskili.

55-ci dərs. Nemeslər tərəfindən Sovet torpaqlarının tutulması.

Uqrajna xainlərinin nemeslər ilə müqavilə bağlaması. Nemeslərin Uqrajnaya, Don və Gırqıstanı tutması və tutulmuş rayonlarda Sovet hakimiyyətinin ləğv olması. Don fəhlələrinin, kənd joxsullarının, revoljusion matrosların Vorosilovun rəhbərliyi altında nemeslərə və aq qazaq dəstələrinə qarşı qəhrəman mübarizəsi. Qымызların Dondan keçməsi. Nemeslərin Uqrajnada aqalması. Nemeslərlə mübarizə qəhrəmanı Şcors. Nemes işğalçıların Uqrajnadan qovulması.

56-cı dərs. Sovetlər Respublikası intervensiya və qontrrevoljusiya myhasirəsində.

Fabriqa və zavodların dövlət mülkiyyəti olması. Qolcomaqların Sovet hakimiyyətinə qarşı əks hərəkətləri. Aqlıq təhlykəsi. Ərzaq dəstələrinin təskili və taxıl ugrundə mübarizə. Joxsul qomitətləri.

İngiltərə, Fransa və Japoniyanın intervensiyaya başlaması, cexoslovqların uşjanı. Povolzjenin, Uralın, Sibirin cexoslovqlar tərəfindən tutulması. Arxangelsqdə İngiltərə desantı. Vladivostoqda Japoniya desantı. Uritski və Volodarskinin öldürülməsi. Leninə sui-qəsd.

Aq dəniz qıraxlarının, Uralın, Sibirin tutulması. Stalin joldaşın rəhbərliyi altında Saritsinin mydafiəsi. Stalin, Vorosilov və Kirov aqlarla mübarizədə.

57-ci dərs. Zaqaqazıya və Orta Asijada vətəndaş müharibəsi.

Zaqaqazijada vətəndaş müharibəsi. Gırqıstan mənseviqləri hökumət başında. İngilis qoşunlarının Bakıya alması. 26 Bakı qomissarının gyllələnməsi. Orta Asijada vətəndaş müharibəsi.

58-ci dərs. Qərbi Jevropada revoljusiya.

Germanijada Nojabr revoljusiya. Germaniya və Avstriyada respubliqa e'lanı. Burzuazianın, sosial-demokratların kəməji ilə, revoljusiyanı jətrması. Qarl Libknext və Roza Ljuqsemburqın öldürülməsi.

59-cu dərs. Bavariya və Venqrijada sovet respublikaları.

Bovarija və Venqrijada sovet respublikaları, onların basılması. Jevropada revolusijaların basılmasıның səbəbləri. Bytyn ölkələrin revoljusion hərəkəti üçün qızıl Mosqvanın əhəmiyyəti. III Internasional (qommunist)—bytyn dnyjanın fəhlə sinfinin rəhbəridir.

60-сы дәrs. Qolcaqın, Denikin və Judenicin darmadaqın edilməsi.

Sovet respublikasına qontrrevoljusion hərbi jyrıslar təşkili. Antantanın adamı olan general Qolcaq və onun hərbi jyrısy. Frunzenin rəhbərliji altında Qızıl Ordunun Qolcaqa qarşı qəhrəman mybarizəsi. Xalq qəhrəmanı Çapaev, onun həlak olması. Sibir partizanları Qolcaqla myharizədə. Irqıtsqda ysjan. Qolcaqın gyllənməsi. Interventlərin Sibirdən qacmaları.

61-çi дәrs. Denikin və Judenicin darmadaqın edilməsi.

Denikinın Dona və Uqrajnaja jyrısy, Antantanın köməji. «Hain Denikinlə mybarizə». Stalin cənub cəbhədə. Birinci syvari ordusu və onun qəhrəman işləri. Voronez və Orjol altında aqların darmadaqın edilməsi. Denikinın cənuba, geri çəkilməsi. Judenicin Petroqrad üzərinə jyrısy. Petroqradın qəhrəman mybarizəsi. Judenicin basılması.

Aq generalların darmadaqın edilməsi.

62-сы дәrs. Polşa panları ilə myharibə.

Oqtjabr revolusijasından sonra Polşa. Aq poljaqların sovet Rusiası üzərinə jyrısy. Kijevin alınması. Qızıl Ordunun poljaqlar üzərində qələbəsi. Polşa ilə syhl. Belorusija və Uqrajnada tutulmuş torpaqların geri qaytarılması. Vrangelin Qrımda məhkəmlənməsi. Pereqora hücum. Frunzenin rəhbərliji altında Qızıl Ordunun Vrangeli darmadaqın etməsi.

63-çy дәrs. Orta Asijada və Zaqaqazijada Sovet hökumətinin qurulması.

Orta Asijada və Zaqaqazijada başmacların bandit şajqalar və Frunze və Qıjbşevin rəhbərliji altında onlarla mybarizə. Orta Asijada sovet hökumətinin qurulması.

Zaqaqazijada fəhlə və kəndlilərin ysjanları. Orçonikidze və Kirovun başçılıq ilə Qızıl Ordunun yardım və Zaqaqazijada Sovet hökumətinin qurulması.

Sovet hökumətinin əcnəbi və rus qapitalistləri üzərində qələbəsinin səbəbləri. Sovet hökumətinin qəhrəman mydafiəsində qommunist partijasının rolu. Burzua ölkələri fəhlələrinin sovet respublikasına yardım.

64-çy дәrs. Təkrar.

XIV. ÖLKƏNİN TƏSƏRRUFATININ BƏRPA ETMƏK ÜÇÜN DİNÇ İŞƏ KECİD

65-çi дәrs. Xalq təsərrufatının bərpa edilməsi. Japon intervensijasının axırı.

Dağıntıdan cəxmaq üçün Lenin planı. Qommunist inəcilikləri. Eleqtrifiqasiya planı. Uzaq Şərq interventlər hakimiyyəti altında. Spassq və Voləcəjevsq altında vuruşma. Qəhrəman Sergej Lazonun həlak olması. Japon interventlərinin axırı.

66-cı dərs. SSRI-nin j a r a d y l m a s ы .

I Yumum Ittifaq sovetlər qurultajı və Lenin və Stalinin təklifi ilə Sosialist Sovet Respublikaları Ittifaqının təşkili. Ittifaq respublikalarında formaça milli və məzmunça sosialist qulturanın inkişafı.

67-ci dərs. Lenin öldy, lakin onun işi j a s a j ы r .

Leninin vəfatı. Bytyn dynja əməkçilərinin bəyjk kədəri. II Yumum Ittifaq sovetlər qurultajı. Stalinin andı.

XV. SSRI—QALIB GƏLMİŞ SOSIAIZM ƏLKƏSIDİR

68-ci dərs. S o s i a l i s t s ə n a j e i .

Partiyanın XIV qurultajı (əlkənin sənajeləşdirilmə planı). Qabaq-cıl qapitalist əlkələrinə «catmaq və etmək» şyarı. Əlkəmizdə sosializm quruluşu ələhinə xain Trotski, Zinovjev və Qamenevin mybarizəsi.

Qontrevoljusion ziyançılar qruppası və əcnəbi burzuazianın onlara jərdəmi. Xain Trotskinin Sovet Ittifaqından qovulması. Trotskinin burzuazijaya asıq xidmətə keçməsi.

69-cu dərs. Q o l x o z l a r q u r u l u s u

Sosializm quruluşunun birinci beşillik planı. Bəyjk işlər planının qəhrəmancasına jərinə jətililməsi. Birinci beşillijin tikintiləri. Jəni texniqa. Kənd təsərrüfatının texniki cəhətdən təchizi. Qolxozlar quruluşu. Qolcomaqların quduzcasına myqaviməti. Buxarin və Rəqovun başcılıq ilə xalq xainlərinin beşillik plan ələhinə sıxmaları. Qolcomağ myqavimətinin darmadağın edilməsi və qolcomaqların ləqəv edilməsi. Qolxozların artması və məhkəmlənməsi.

Beşillijin dörd ildə jərinə jətililməsi. Birinci beşillijin jekunları.

Əlkəmizin sosializm quruluşuna qarşı daxili və xarici düşmənlərin mybarizəsi. Cin generallarının və aqıvardıjacıların Uzaq Şərqə basqın etmələri. Qızıl Ordunun onlar üzərində qələbəsi.

70-ci dərs. S o s i a l i z m ə l k ə s i n i n q u l t u r a n a i l i j j ə t l ə r i .

İkinci beşillik və onun myuyəffəqijətləri. Sovetlər əlkəsində insana qajay. Əmək məhsuldarlığının artması. Staxanov hərəkatı. Transportun inkişafı. Sovet aviasiası və onun qəhrəman pilotları. Şəhərlərin fəvqəladə artımı. Sovet respublikaları paxtaxtlarında məhtəşəm tikintilər.

71-ci dərs. S o s i a l i z m ə l k ə s i n i n a d a m l a r ы .

Staxanovçular. Sovet Ittifaqının qəhrəmanları. Sovetlər əlkəsinin bəyjk alimləri və jəzəbcıları: I. V. Micurin, Q. L. Tsiolqovski, I. P. Pavlov, Maqsim Qorki. Fəhlə və kəndlilərdən jəni alim, jəzəbcı, artist qadrları. SSRI—sosializm əlkəsidir.

72-ci dərs. SSRI x a r i c i n d ə b i z i m d y s m ə n l ə r i m i z .

SSRI-nin syhl siyasəti. SSRI-nin Millətlər Cəmiyyətinə daxil olması. Faşistlər myharibə qəzəbdərlər. Faşistlər Germanijada, Italijada və Japonijada həkumət başında. Faşistlərin revoljusion fəhlələrə və kəndlilərə divan tutması. Faşistlərin SSRI-jə düşmənlili. Japon hərbcilərinin SSRI-jə qarşı hiylələri. SSRI-jə şpionlar, qatillər və ziyançılardan gəndərlməsi. Faşist agentləri—Trotski, Rəqov, Buxarin və onların alcaq fəalijətləri. Kirovun, Qujbəsevin, Menzinskinin, Qorkinin öldyrylməsi.

Faşist agentlərinin proqramması kapitalizmi bərpa etmək və SSRİ-ni parçalamaqdır. Məhkəmənin həkmy—xalqın həkmydur.

Bytyn sovet xalqının səyqlıqı, səfərbər hazırlıqı.

73-cy dərs. Q ы з ы л O r d u v ə SSRİ-nin xaricində-ki d o s t l a r ы m ы z .

Qызыl Ordunun məhkəmlənməsi. Qызыl Ordunun qyvva və qydrətl.

SSRİ-nin fəhlə sinfinin burzua ölkələrinin fəhlə sinfi ilə proletar əlaqəsini məhkəmləndirməsi zərurijəti. Ölkəmizə edilə bilən təsadyfi hərbi hücumlara qarşı, ölkəmizin fəhlə sinfinə burzua ölkələrinin fəhlə sinfinin yardımy; həmçinin ölkəmizin fəhlə sinfinin burzua ölkələrinin fəhlə sinfinə yardımy zərurijəti.

Sərhəd xaricində vahid xalq cəbhəsi və faşizmə qarşı mybarizə.

74-cy və 75-ci dərslər. SSRİ-nin j e n i Q o n s t i t u s i - j a s ы .

1924-cy ildə birinci SSRİ Qonstitusijası. 1924-cy ildən sonra Sovetlər ölkəsinin gıqant myvəffəqijətləri. Stalin joldaş tərəfindən tərtib edilən SSRİ-nin jeni Qonstitusijası proqeti; onun ymum xalq tərəfindən myzakirəsi və Ymum Ittifaq VIII Fəvqə'lədə Sovetlər Qurultajında təsdiq edilməsi. Jeni Qonstitusija Sovet ölkəsinin qələbələrini qejd edir. Sovet respubliqası—fəhlələrin və kəndlilərin sosialist dövlətidir.

Bytyn hakimijət Əməkilər Deputatları Sovetlərinin əlindədir. Torpaq, torpaqın altı, fabriqalar, saxtalar, zavodlar, dəmirjolları, böyük binalar, sovxozlar—sosialist mylkijəti, ymum xalq əmalıdır.

Əməjə, istirahətə, qoçaldıqda təminatə, təhsilə hyuq. Vətəni mydafiə SSRİ vətəndaşların myqəddəs borçudur. SSRİ 11 bərabər hyuqlu Sovet respubliqasının gənyilly ittifaqıdır.

76—80-cy dərslər. Т ə k r a r ,

Xronologija cədvəli.

İllər

Hadisələr

1682—1725—I Pjotrın carlıqı.

1703—Peterburqun tə'sisi (indiki Leninqrad).

1707—Bulavinin rəhbərliji altında qazaqların və kəndlilərin ysjanı.

1709—I Pjotrın Poltava janynda şvedləri darmadaqın etməsi.

1721—I Pjotrın Rusija imperatoru titulu qəbul etməsi.

1773—1775—Puqacovun rəhbərliji ilə Volqa boju və Priuralje kəndlilərinin, qazaqların və xalqlarının ysjanı.

1789—Fransa burzua revoljusijasının başlanıqı.

1801—Gyrçystanın Rusijaja qatılması.

1812—Rusijanın I Napoleon ilə myharibəsi.

1818—1883—Proletariatın dahi rəhbəri Qarl Marqsın həjəti.

1820—1895—Proletariatın dahi rəhbəri Fridrix Engelsin həjəti.

1825—Deqabristlərin ysjanı.

1848—Fransa, Germanija və Avstro-Venqrijada burzua revoljusijalar.

1853—1856—Qrım myharibəsi.

1861—Kəndli reforması.

1864—Marqs və Engels tərəfindən I Internasionalin tə'sisi.

1870—1924—Proletariatın dahi rəhbəri Vladimir İlic Leninin həjəti.

- 1871—Pariz qəmmunası.
- 1885—Morozov və Orexovo-Zujev fabriqasında fəhlələrin tə'tili.
- 1903—Rusija sosial-demoqrat fəhlə partijasının təşkili.
- 1905—1907—Rusijada birinçi burzua revoljusiası.
- 1912—Lena qəzyl mə'dənlərində fəhlələrin gyllənməsi.
- 1912—Rusija sosial-demoqrat fəhlə bolşeviqlər partijasının qəti ola-
raq təşkili.
- 1914—1918—Dunya impertalist myharibəsi.
- 1917—Fevral. Rusijada ikinci burzua revoljusiası.
- 1917—Oqtjabr. Rusijada Böyük Oqtjabr Sosialist Revoljusiası.
- 1917—Rusija Sovet Federativ Sosialist Respubliqasının yaradılması.
- 1918—Qəzyl Ordunun təşkili.
- 1918—Uqrajnada german interventlərinin darmadağın edilməsi.
- 1918—Germanijada və Avstro-Venqrijada revoljusia.
- 1919—Qəmmunist Internasionalının əsasının qojulması.
- 1919—Qolcağın, Denikin, Judenin darmadağın edilməsi.
- 1920—Polşa panları ilə myharibə və Vrangelin darmadağın edilməsi.
- 1922—Uzaq Şərqdə japon interventlərinin darmadağın edilməsi.
- 1922—Sovet Sosialist Respubliqalar Ittifaqının yaradılması.
- 1928—1932—Birinçi beşillik.
- 1933—İkinci beşillik.
- 1934—Xalq düşmənləri trotskistlərin S. M. Kirovu xainçəsinə öldyr-
mələri.
- 1936—SSRI-nin yeni Qonstitusijasının təsdiq olunması.